

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Udrag fra Tredie Brev til en højvelbaaren Herre. 1743

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F. J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 193. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holberg12-shoot-idm140252801360896/facsimile.pdf> (tilgået 17. maj 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

LITTERÆR VIRKSOMHED

I mit Fædreland er der en hel Del Mennesker af begge Køn som frit fortæller om deres Omgang med Trolde og Spøgelse, og som sværger højt og helligt paa at de underjordiske har bortført dem til Høje og Bjerghuler. Det er deres Taabelighed som udgør Indholdet og Handlingen i Romanen, og som bliver latterliggjort i dens Helt Niels Klim. De Persontyper der optræder rundt om i Bogen er saa mange og saa forskellige at de udgør en hel Lærebog i Moralfilosofi. Derfor skal der gives en Nøgle for hver Side i Bogen. Paa en Maade kan den vel nok kaldes en Satire, fordi den skildrer Fejl og Laster i en saa hvas Stil. Men da den i Flæng langer ud efter hele Menneskeheden, maa den siges at være en Satire som anstaar sig for en Filosof. Andre vil maaske synes at Stilen er for tilbageholdende, frygtsom og kraftesløs, skønt den Slags Værker skal være fulde af Vid og Bid, saa at de paa én Gang kan moralisere og more. Men man maa omhyggeligt passe paa at Forfatterne ikke gaar ud over deres Beføjelser og giver sig til at angribe Enkeltpersoner i Stedet for Menneskeheden som Helhed. Hvis de følger denne Regel satiriserer de ikke, men underviser; de saarer ikke, men læger. Jo mere almen en Satire er, jo mindre fortjener den at kaldes Satire. Det er mere tilladeligt at angribe hele Menneskeheden end et enkelt Folk, mere tilladeligt at angribe et helt Folk end en enkelt Familie; og endelig er den Satire mindre snertende som rammer en hel Familie end den der siger:

Jørgen lugter slemt af Snus,
Søren af sit Gedehus.

Min filosofiske Rejse kan med Rette henregnes til de humoristisk-filosofiske Skrifter som altid har været tilladt, for de Persontyper der optræder i den er af en saadan Art at de kan anvendes paa ethvert Folkeslag. Der behøves ikke nogen Nøgle, for Døren staar aaben. Der behøves ikke nogen Løsning, for der er ikke noget Problem. Men alligevel skal jeg for at glæde Nøglesøgerne give fuld

DET TREDJE BREV

Oplysning i Sagen ved at vise hvad det er i denne Fortælling der morer, snerter og belærer.

Selv om Historien danner Rammen om moralske Belæring og Overvejelser, er det hele dog kun en Spøg. Som jeg lige har sagt er Handlingen taget fra visse af mine Landsmænds overtroiske Snak om deres Omgang med de underjordiske. Det fortælles at Helten i Romanen er styrtet ned til en Verden under Jorden. Det er da et nyt og ganske morsomt Paafund! Mandens fantastiske og omvekslende Skæbne rører og morer Læserne; der optræder besynderlige Skabninger, Væsener som ingen har optænkt før, som talende Træer og tænkende Musikinstrumenter. Katastrofen i Historien er gribende: Grundlæggeren af et Kejserrige bliver paa en halv Time forvandlet til en fattig Baccalaur. – Der findes faktisk Mennesker der bare for deres Fornøjelses Skyld og for at faa Tiden til at gaa læser Skriftet om og om igen. Det hele er en Spøg, men det er ikke det rene Pjank; for det faar de Mennesker til at læse som faar Kvalme af tørre moralske Skrifter. Lige som Trimalchio satte et Ur paa sin Gravsten for at alle som vilde vide hvad Klokken var skulde blive nødsaget til at læse hans Navn, saadan krydrer man Alvor med Spøg til Ære for dem der kun vil læse det morsomme. Hvis Fiskeren ikke sætter den Mading paa Krogene som han véd Smaafiskene kan lide, saa kommer han til at sidde og glo paa sit Skær uden Haab om Fangst. Paa samme Maade har Filosofer – og tit de allerberømteste – fundet paa sjove og underholdende Historier for at faa deres moralske Belæring til at glide ned. Hvad angaar Morallæren, som er Værkets vigtigste Sigte, saa er de fleste af de Persontyper der optræder rundt om i den paradoksale; Dyder og Laster er af en saadan Art at vi tit lader os narre af deres Ydre og tager Skyggen for Legemet. Særlig spændende er Skildringen af dem som i deres Begejstring lover alt, som hurtigt opfatter en Sag men ikke kan se til Bunds i den. Den Slags plejer man at hæve til Skyerne, men det potuanske Folk sammenligner dem med Folk der span-